

ducit, quia bonus est; quapropter Jouffroy effectum sumit pro causâ. — 2° Ut supra (n. 23) diximus, bonitas vel malitia actuum humanorum ipsis inhæret intrinsecè et absolutè. Porrò respectus ad finem præ se fert aliquid iis extrinsecum. *Hinc* est cur multi actus *in se* boni vel mali habentur, independenter a consideratione effectûs vel finis; v. g. amor Dei vel blasphemia.

33. Assertio 4^a : *Rejicienda est regula kantiana.*

1° Non est satis *determinata*, imò nec *suprema*; explicandum enim esset (hoc quippe plurimos fugit) quid *requiratur* ut actus aliquis possit fieri norma omnis agentis liberi. — 2° Cùm *varia* sit variorum agentium liberorum conditio variusque status, rarò admodum norma *unius* potest evadere norma *alterius*.

Attamen Kantii, ut Balmesii regula potest haberi ut *ideale* quoddam, idoneum hominibus ad meliora erigendis.

34. Assertio 5^a : *Vera est regula D. Thomæ.*

Habet enim dotes requisitas ad supremam moralitatis regulam. 1° Est *universalis*, seu applicatur ad omnes actus, quia bonus est omnis actus qui consonat rationi, malus autem qui a ratione discordat. — 2° Est *perspicua*, quia ut notat D. Thomas « *apud omnes rectum est et verum ut secundum rationem agatur.* » (1^a 2e, q. 34, a. 4, c). — 3° Est *suprema*, et ab eâ omnes aliæ vim suam hauriunt; omnis enim actûs moralis *ultima* ratio est eum esse consonum rationi aut dictari a ratione. E. g. regula ista quam proponunt quidam philosophi : *Ordo est servandus*, licèt inter prima rationis præcepta haberi debeat, tamen non est *suprema*, sed reducitur ad regulam nostram; siquidem ideo probatur, quòd dictat ratio ordinem servari debere.

CAPUT III

DE NORMIS QUIBUS ACTUS MORALES CONFORMARI DEBENT

35. Actus humanus moraliter spectatus, duplici normæ subjacet, alteri *objectivæ*, alteri autem *subjectivæ*.

ARTICULUS I

De normâ objectivâ moralitatis.

36. Norma objectiva moralitatis est lex. Porrò dicemus : 1° de lege in universum; 2° de lege æternâ; 3° de lege naturali; 4° de lege positivâ.

§ I. — De lege in universum.

Quærendum est 1° quid sit lex? 2° quomodo dividatur? 3° utrum servari possit intuitu sanctionis aut proprii comodi?

I. De legis natura.

37. Lex nomen habet a *ligando*, quia ligat ad aliquid faciendum vel vitandum.

Quoad *rem*, si *latius* accipiatur, designat *modum constantem et uniformem juxta quem aliquod ens activitatem suam exerit*; hoc sensu, nullum est ens sine lege.

At *proprie* lex est regula quæ præscribitur entibus *rationalibus* ut activitatem suam liberam ei accommodent. Porrò luculenter a D. Thomâ definitur « *quædam rationis ordinatio ad bonum commune, et ab eo qui curam communitatis habet, promulgata.* » (1^a 2e, q. 90, a. 4, c).

Dicitur 1° quædam rationis ordinatio; et hoc est potissimum ejus elementum. Nimirum lex est præceptum aliquod justum, ortum a ratione, non autem a solâ voluntate legislatoris. Lex namque, profundè inquit S. Thomas, « regula est « et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad « agendum, vel ab agendo retrahitur. Regula autem et mensura actuum humanorum... Ergo relinquitur quòd lex « sit aliquid ad rationem pertinens. » (Loc. cit., a. 1, c) (1).

*Dicitur 2° ad bonum commune; lex enim hominem ad finem suum ordinare debet; sed finis hominis est bonum, seu beatitudo. — Attamen, « quum pars omnis ordinetur ad totum, « sicut imperfectum ad perfectum (unus autem homo est pars « communitatis perfectæ) necesse est quòd lex propriè respiciat ordinem ad felicitatem communem. » (Ibid., a. 2, c). — Quare, si præcipiatur *particulare* quoddam opus, habere potest rationem *decreti*, non autem legis, nisi ad bonum commune referatur. — Oportet adhuc eam aliquâ ratione *stabilem* esse, perinde ac bonum commune ad quod ordinatur.*

Dicitur 3° ab eo qui curam communitatis habet; ubi auctor legis declaratur. Porrò, ex dictis, lex principaliter ordinatur ad bonum commune. Sed « ordinare aliquid in bonum commune, est totius multitudinis, vel alicujus gerentis vicem « totius multitudinis...; quia ordinare in finem est ejus « cujus est proprius ille finis. » Ergo « condere legem vel « pertinet ad totam multitudinem, vel pertinet ad personam « publicam, quæ totius multitudinis curam habet. » (Ibid., a. 3, c).

Dicitur 4° promulgata; quæ conditio requiritur ut lex habeat virtutem suam directivam et obligatoriam. In tantum

(1) Et alibi : « Regere et gubernare propriè rationis est; et ideo unusquisque in quantum participat de regimine et gubernatione, intantum convenit ei habere rationem et prudentiam. » (2^a 2^m, q. 47 a. 12, c).

Itaque, ut notat D. Thomas, ad condendam legem ratio ac voluntas simul agunt. « Ratio habet vim movendi a voluntate. Ex hoc enim quod aliquis vult finem, ratio imperat de his quæ sunt ad finem. Sed voluntas de his quæ imperantur, ad hoc quòd legis rationem habeat, oportet quòd sit aliquâ ratione regulata ». (1^a 2^m, q. 90, a. 1, ad 3).

enim lex homines ordinare potest et obligare, in quantum iis innotescit; hoc autem fit per ejus promulgationem.

38. De legis divisione.

Quadruplici ex parte legis divisio potest accipi : 1° *ex parte legem ferentis*, et est *divina*, vel *humana*, prout Deum vel hominem auctorem habet; — 2° *ex parte subjecti cui applicatur*, et est *physica*, *logica*, vel *moralis*, prout corporum, intellectus aut voluntatis operationes regit; — 3° *ex parte naturæ suæ et modi quo manifestatur*, est *naturalis* et *positiva*, prout nititur in essentiis rerum et naturaliter ab unoquoque dignoscitur, vel est præceptum liberè impositum et cognitum ab humano testimonio; — 4° *ex parte modi quo dirigit*, est *præcipiens* vel *prohibens*, quatenus inducit ad agendum, vel ab agendo *retrahit*.

III. Utrum lex servari queat intuitu sanctionis aut proprii commodi?

39. Errores. Latores legum debitam legibus suis sanctionem apponunt, ut certius serventur. Hæc autem sanctio vel in *mercede*, vel in *pænis* consistit. Quæritur utrum lex sanctionis hujus, sive propriæ utilitatis intuitu servari queat.

Porrò philosophi quidam, jam a nobis satis confutati, asserunt hominem non agere nisi amore sui, sive utilia sectetur, sive animi gaudia, atque in eo sitam esse unicam boni rationem. — Alii contra, utilitatem ita *reprobam* esse volunt, ut peccet quis si ab actu suo eam non excludat; nam officium propter amorem sui duntaxat servandum est : ita olim Stoici, et recens Kantius, Jouffroy et alii. Isti porrò vitio vertunt Ethicæ christianæ quòd *amori proprio* faveat dum ad bonum invitat homines spe mercedis, vel a malo deterret formidine pœnæ.

40. Assertio 1^a : *Utilitas in suo generico conceptu inspecta, non est bona nec mala moraliter, sed indifferens.*

PROB. 1ª PARS ex dictis ubi de systemate utilitariorum; et ratio est quia utile non habet rationem *finis*, sed *medii*; unde rationem boni aut mali accipit prout ad honestum vel inhonestum finem assumitur.

PROB. 2^a PARS. Nam utilitas, per se inspecta, nihil rationi contrarium exhibet, si modo non quærat per media illicita, aut appetatur propter finem pravum. — Quinimo, non tantum a ratione et conscientia non reprobatur, verum etiam ab homine, *naturâ* duce, inquiri solet.

Dixi : utilitas in suo conceptu generico inspecta ; si enim ageretur de utilitate vel felicitate illâ quæ ex *finis* nostri consecutione oritur, non tantum licita, sed obligatoria etiam foret, cum teneatur homo ad prosequendum finem suum. Idem diceret de utilitate vulgò *spirituali*, quæ scilicet est medium ducens aut promovens hominem ad suum finem.

41. Assertio 2^a : *Lex servari potest mercedis vel pænæ intuitu* (1).

1° Enimvero, ex unâ parte, observatio legis est moraliter bona, et, ex alterâ parte, utilitas aut proprium commodum nil mali exhibet. — 2° Etiam si quis intentionem suam ferat explicitè in proprium commodum, tamen vult *implicitè* saltem ipsam virtutem. Quippe volendo mercedem alligatam virtuti vult proinde virtutem, cujus merces est consecrarium. — Et sanè præmium supponit meritum. Porrò qui meretur, rectè agit et habet jus ad mercedem : eam ergo velle potest. — 3° Accedit quòd merces vel pœna nos certius *incitat* ad ipsam legem seu ad officium ; unde non tantum moralitati non officit, quin etiam prodest. Nam ob mercedem vel pœnam diligentius ad virtutem accenduntur boni, mali autem retrahuntur a vitio.

In ipsâ *Dei dilectione*, haberi potest respectus ad mercedem obtinendam, ut ait D. Thomas ; nam « *amicorum est quòd quærant invicem frui*. Sed nihil aliud est merces nostra, « quàm perfrui Deo, videndo ipsum. Ergo caritas non solum « non excludit, sed etiam *facit* habere oculus ad mercedem. » (In 3 *Sent.*, dist., 29, q. 1, a. 2, *sed contrâ*).

42. Nec *objiciatur*, hoc posito, virtutem non jam *propter se* appeti, sed *propter aliud*, idque ejus dignitati adversari. Nam clarè respondet D. Thomas : « Eorum quæ propter se

(1 Cf. *Le Kantisme et le Positivisme*, c. 8, 258-264.

« appetuntur, quædam appetuntur solum propter se, et
« nunquam propter aliud, sicut *felicitas*, quæ est ultimus
« finis ; quædam verò appetuntur et propter se, in quantum
« habent in seipsis aliquam rationem bonitatis, *etiamsi nihil*
« *aliud boni per ea nobis accideret* ; et tamen sunt appetibilia
« propter aliud, in quantum scilicet perducunt nos in ali-
« quod bonum perfectius. Et hoc modo *virtutes* sunt propter
« se appetendæ... Et hoc sufficit ad rationem *honesti*. » (2^a
2^a, q. 145, a. 1, ad 1).

43. Corollaria. — 1° *Peccaret* si quis forte in eo *habituali* statu versaretur ut, in officio adimplendo, unice spectaret officium, *nihil omnino* curans quid sibi inde contingat, non aliter ac si de seipso non ageretur. Nam deesset caritati sibi debitæ et huic hominis inclinationi quâ seipsum naturâ ipsâ diligit. — Quò spectaret etiam damnatus error *quietismi* Feneloniani. — Cæterum, hujus modi *status* humanæ naturæ vires transcendit.

2° *Optimè* facit qui commodi proprii rationem non excludit quidem, sed eo in officium amore fertur, ut illud *æquè* adimpleret, etiamsi nihil inde commodi sibi deberet redundare. De illo jure diceret quod de bonis Horatius :

« Oderunt peccare boni virtutis amore. »

(Ep. XVI ad *Quintium*, v. 52)

3° *Benè* facit, quanquam minus perfectè, qui implet officium partim officii, partim sui amore, respectum hunc utrumque æquè amplectens. Ratio patet ex probatis in thesi.

4° Bonum adhuc, sed admodum *imperfectum* actum elicit, qui implet officium, *solo* sanctionis intuitu, non tamen officium excludens, sed neque sibi proponens, et *abstrahens* ab eo quod faceret, deficientibus mercede aut pœnis. Ratio patet etiam ex dictis in thesi.

5° *Peccat* autem qui officio hoc animo facit satis, ut ipsi deesset, deficiente sanctione. Quippe actus ejus est *serviliter servilis*, ut aiunt theologi ; includit enim affectum ad malum, et incidit in illud culpatum a poetâ :

« Oderunt peccare mali formidine pœnæ. »

6° Ex his omnibus ulterius duo sequuntur : nempe hominem tendere debere *primariò* in bonum honestum propter se quæsitum, *secundariò* tantum in respectum proprii commodi inde orituri ; et utilitatem debere *subordinari* honesto, atque a nobis assumi ut incitamentum ad officium implendum, prout fert ejus natura.

§ II. — De lege æterna.

44. *Ejus notio.* Lex æterna clarè a D. Thomà definitur : « Ratio divinæ sapientiæ, secundum quod est directiva omnium actuum et motionum. » (1^a 2^æ, q. 93, a. 1, c). A providentiâ divinâ secernenda est ; providentiâ enim temporalis est, consequens et applicans legem æternam, et non habet rationem legis, sed piæ tantum administrationis, dum lex æterna est ratio divina, quatenus decernit ordinem quem variæ res creatæ inter agendum sequi debeant.

Relativè ad creaturas ratione carentes, lex æterna est *physica* et habet solum rationem principii *moventis* ; at relativè ad creaturas racionales, est *moralis*, et habet propriè rationem præcepti obligatorii.

45. *Assertio : Existit lex æterna.*

Ad hoc enim duo sufficiunt : 1° creaturas omnes a Deo regi juxta normam singulis propriam ; 2° æternam esse conceptionem illius gubernationis. Sed hæc duo constant ; quia, ex unâ parte, probavimus in Theologiâ naturali (n. 141), varia entia juxta rationem sibi congruentem a Deo gubernari, et, ex alterâ parte, Deus nihil concipit in tempore, sed omnia decernit ab æterno.

Confirmatur, quia sapientiæ et sanctitati suæ contradiceret Deus, nisi juberet quæ ordini rationis conveniunt, veleret autem quæ repugnant. — Pulchrè Angelicus : « Sicut « ratio divinæ sapientiæ, in quantum per eam cuncta sunt « creata, rationem habet *artis*, vel *exemplaris*, vel *ideæ* ; « ita ratio divinæ sapientiæ *moventis* omnia ad debitum finem, obtinet rationem *legis*. » (Loc. cit.)

§ III. — De lege naturali.

Dicendum est : 1° de illius naturâ ; 2° de illius existentiâ ; 3° de divisione illius præceptorum ; 4° de illius dependentiâ a lege æternâ ; 5° de illius dominatione in leges positivas.

I. De naturâ legis naturalis.

46. Lex naturalis definitur a D. Thomà « *participatio legis æternæ in rationali creaturâ.* » (1^a 2^æ, q. 91, a. 2, c). Ex dictis, omnia quidem entia reguntur a lege æternâ, eamque aliquid participant, quatenus ex ejus impressione in proprios fines moventur. Homo tamen excellentiori modo legem æternam participat, quippe ipse fit providentiæ participans, sibi ipsi et aliis providens, et ipsam æternam rationem participans.

Itaque lex naturalis definiri potest *ipsa ratio naturalis, quatenus inter bonum et malum discernit, et aliud præcipit, aliud autem prohibet.*

Dicitur 1° lex, quia non tantum ratio discernit inter actiones bonas et malas, sed ad alias faciendas obligat, ab aliis contrâ retrahit.

Dicitur 2° lex naturalis, tum quia præcepta ejus essentiis rerum innituntur et necessarias earum relationes exprimunt, tum quia ex ipso rationis lumine nobis innotescunt.

II. De existentiâ legis naturalis.

47. *Assertio : Existit lex naturalis (1).*

Ad hoc enim duo sufficiunt, scilicet : 1° esse quædam necessariò bona, et quædam necessariò mala ; 2° alia ab aliis naturali rationis lumine secerni : hæc est enim adæquata legis naturalis definitio. Sed hæc duo constant.

Constat 1um. Nam suprâ probavimus (n. 14, 25) objectivum et intrinsicum vigere discrimen inter bonum et malum, et

(1) Cf. *Le Kantisme et le Positivisme*, c. 8, p. 285 et seq.

hoc quidem ita necessarium esse, ut ne a divinæ quidam voluntatis beneplacito oriatur, sed in ipsâ fundetur essentiâ rerum.

Constat 2um. Si enim conscientiæ fides, principia morum ipsa vi naturæ rapiunt assensum mentis, ut præclare evoluit Tullius: « Est hæc non *scripta*, sed *nata* lex, quam non « didicimus, accepimus, legimus, verùm ex naturâ ipsâ « arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, « sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. » (*Pro Milone*, c. 4) (1).

III. De legis naturalis præceptorum divisione.

48. Docente D. Thomâ, haberi debent ut præcepta legis naturalis ea omnia ad quæ homo *naturâ ipsâ inclinatur*; unde tot sunt præcepta legis naturalis quot sunt diversæ inclinationes homini propriè naturales. Sed triplex est homini naturalis inclinatio, prout consideratur quatenus substantia, quatenus animal, et quatenus ratione præditus.

Nam 1° inest homini *universalis* inclinatio quâ cum omnibus *substantiis* communicat, vi cuius quælibet substantia suam appetit conservationem. Juxta inclinationem illam ea pertinent ad legem naturalem quibus hominis vita conservatur, et contrarium impeditur.

2° Inest homini magis *specialis* inclinatio quâ cum cæteris communicat *animalibus*; vi cuius ea sunt de lege naturali quæ natura omnia animalia docuit; v. g. unio maris et feminae, liberorum educatio et alia ex hoc genere.

3° Inest homini, quatenus *ratione* utenti, inclinatio quædam *propria*, cuius vi suâ sponte fertur ad vitam socialem, ad inquisitionem veritatis et amorem intellectualis boni. Sub eo respectu lex naturalis varias inclinationes rationales

(1) « Deux objets remplissent l'âme d'une admiration et d'un respect « sans cesse renaissants et qui s'accroissent à mesure que la pensée s'y « applique davantage : au-dessus de nous le ciel étoilé, au-dedans de nous « la loi morale. » (Kant, *Crit. de la rais. prat.*, conclus.)

amplectitur, ad quas, utpote præcipuas, aliæ inclinationes debent subordinari. (S. Th. 1^a 2^æ, q. 94, a. 2).

49. Porro si inter se *comparentur* varia legis naturalis præcepta, distingui solent in *primaria et secundaria*. Priora sunt communissima, ex se perspicua, omnibus nota et omnino immutabilia: v. g., bonum faciendum esse, alteri non esse nocendum. Posteriora sunt magis particularia, et a primariis per modum *conclusionis* fluunt. Possunt etiam a quibusdam hominibus ignorari, vel propter subtilitatem suam, vel propter passiones aut consuetudines malas. — Demum, in aliquo particulari casu exceptionem pati queunt ob speciales causas quæ illorum observationem impediunt: v. g. *depositum* reddi non deberet si ad impugnandam patriam posceretur.

IV. De relatione dependentiæ legis naturalis a lege æternâ.

50. *Errores.* Autonomiam rationis practicè plures recentes philosophi proclamant, sed eam alii aliter interpretantur. — Juxta quosdam, lex naturalis est independens a *revelatione*, et condi potest ex solis rationis viribus, sed inniti debet ideâ Dei et lege æternâ; ita non pauci rationalistæ, inter quos Cousin et J. Simon. — Juxta alios, ab ipsâ ideâ Dei et legis æternæ independens est lex naturalis, licet idea Dei *perutilis* sit ad *sanctionem* ei præstandam; Ethica tamen condi nequit abstrahendo a naturâ et fine hominis; ita Kantius, Galluppi et Ferraz. — Alii demum tenent Ethicam statui debere prorsus abstrahendo a Deo, necnon ab hominis naturâ, origine et fine, quia istæ metaphysicæ quæstiones scientiam nostram transcendunt, et in diversas partes trahunt philosophos. Ethica igitur debet concludi ex hominis inclinationibus aut propensionibus; ita Proudhon et positivistæ, inter quos Comte, Littré, Taine (1).

51. *Assertio 1^a*: *Absque revelatione aliqua naturalis Ethica statui potest, sed satis imperfecta.*

(1) Cf. *Le Kantisme et le Positivisme*, c. 9, p. 294-299.

PROB. 1^a PARS, quia, ex dictis (n. 11), viget necessarium discrimen inter bonum et malum, et omnes homines, integræ rationis usu præditi, *naturaliter* apprehendunt primarias saltem veritates morales.

PROB. 2^a PARS. — Nam ostendimus in Logicâ (n. 92), revelationem esse *moraliter* necessariam quoad ipsas veritates naturales, quæ ad Dei hominisque cognitionem et relationem inter Deum et hominem referuntur. Et quidem exceptis primariis principiis, veritates morales non sunt ex se perspicuæ, sed ratiocinii operam exigunt; ideo ignorantur a multis, maximè cum passionibus obscurari soleant. Quare philosophiæ historia testatur Ethicam merè naturalem atque a revelatione omnino separatam, et mancam extitisse, et in plures errores impegisse.

52. Assertio 2^a : *Nulla naturalis Ethica statui potest abstrahendo a naturâ et fine hominis.*

1° Bonum humanum declarari nequit, nisi declaratâ prius hominis naturâ; quippe diversum est bonum diversorum entium, et unicuique rei bonum est quod ei convenit secundum propriam naturam. — 2° Ethicæ est dirigere actus hominis ad ipsius finem; homo enim, perinde atque omne ens creatum, ad finem suum ordinari ac tendere debet. — 3° Adversarii volunt condi Ethicam ex solo phænomeno *libertatis* hominis, vi ejus obligationi subjacere potest, vel *dignitatis* ejus quæ reverentiam meretur. Porrò libertas et dignitas hominis præsupponunt eum frui animâ spirituali, ac proinde supponunt quæstionem de illius naturâ.

53. Assertio 3^a : *Nulla Ethica naturalis statui potest abstrahendo ab ideâ Dei et legis æternæ (1).*

Prob. 1° ex naturâ rationis humanæ. Enimverò in tantum humana ratio posset esse suprema regula moralitatis, in quantum a Deo foret independens.

Porrò esse nequit independens ab eo a quo fuit creata, et ad quem se habet sicut effectus ad causam. Quinimo, ex dictis (n. 37), ratio nihil est aliud nisi participatio legis æternæ,

(1) *Le Kantisme et le Positivisme*, c. 3, p. 299-335.

aut « impressio divini luminis in nobis. » — Meritò igitur damnata est ista *Syllabi* propositio : « Humana ratio, nullo « prorsus Dei respectu habito, unicus est veri et falsi, boni « et mali arbiter, sibi ipsi est lex, et naturalibus suis viribus ad hominum ac populorum bonum curandum sufficit. » (§ 1, n. 3).

2° *Ex ideâ boni et mali quæ est fundamentum Ethicæ naturalis.* Etenim idea boni se præbet ut absolutè necessariam, ab hominis intellectu omnino independentem, imo ut ipsius *normam*. De illâ igitur speciatim dicendum est quod S. Thomas dicit generatim de *principiis* : « Ratio humana « secundum se non est regula rerum; sed principia ei naturaliter indita sunt regulæ quædam generales et mensuræ « omnium eorum quæ sunt per hominem agenda. » (1^a 2^a, q. 31, a. 2).

3° *Ex auctore legis moralis.* Et quidem lex moralis oriri debet ab aliquo legislatore, et quidem a legislatore ad eam condendam idoneo. Porrò solus Deus haberi potest ut is legislator. Enimvero lex moralis se præbet simul ut infallibilem vel purissimam, et independenti ac supremâ præditam auctoritate. Sed hæc duo attributa soli Deo convenire possunt.

4° *Ex necessitate sanctionis idoneæ.* Nulla enim legis naturalis sufficiens sanctio est, nec in hominis conscientia, nec in opinione hominum, aut in alio hujusmodi extrinseco principio, si Deum sustuleris justis et æqui custodem ac vindicem. (Cf. *Anthrop.*, n. 286). Quare damnata est sequens *Syllabi* propositio : « *Morum leges divinâ haud egent sanctione, minimèque opus est ut humanæ leges ad naturæ jus « conformentur, aut obligandi vim a Deo accipiant.* » (§ 7, n. 56).

V. De dependentiâ legum positivarum a lege naturali.

54. Assertio : *Lex naturalis est fundamentum legum positivarum.*

1° *Ei nunquam valent contradicere;* cum enim ea sit absoluta justis et injustis norma, ei contradicere non possent,

nisi ab ordine justitiæ exularent. Quare, si quid fortè legi naturali contrarium præcipiant, tale præceptum non est lex, sed legis corruptio, nec habet ullam vim obligatoriam.

2° *Ab eâ vim obligandi hauriunt.* Nam obligant in quantum justæ sunt. Sed ideo justæ sunt, quia rationi conformes; siquidem, in rebus humanis, dicitur aliquid justum ex eo quòd conforme est rationi. Sed eatenus aliquid conforme est rationi, quatenus est conforme legi naturali, quoniam ratio practica lege naturali primò innititur. Omnis igitur « lex humanitùs posita, in tantum habet de ratione legis, in quantum a lege naturali derivatur. » (1° 2°, q. 95, a. 2, c).

3° *Vel sunt ejus conclusiones, vel quædam determinationes.* Ut enim in scientiis, conclusiones ex principiis eruuntur, ita in rebus practicis, quædam leges humanæ a lege naturali per modum conclusionis derivantur necessariò. E. g. ex hoc principio legis naturalis : *nulli faciendum est malum, ista conclusio infertur ab humanâ lege : nemo est occidendus.*

Ast aliæ leges quædam præscribunt quæ non in lege naturali *explicitè* continentur, sed *determinant* quod ab eâ relinquitur indeterminatum. E. g., lex naturalis jubet reum puniri, nec tamen pœnæ genus determinat, sed legibus humanis relinquit determinandum.

§ IV. — De lege positivâ.

Circa leges positivas duo præsertim ad Ethicam generalem spectant, scilicet : 1° earum necessitas, 2° earum materia.

I. De necessitate legum positivarum.

55. Assertio : *Lex naturalis non sufficit, sed ei addi debent leges quædam positivæ.*

1° *Non est satis determinata.*

Sanè quidem multa præcepta determinat : v. g. colendam esse virtutem, abhorrendum a vitio, Deum adorandum, colendos parentes, homines amandos, et alia hujus generis. — At multò plura sunt scitu quoque necessaria, quæ minimè declarat, v. g. utrùm *talis* actus parentes deceat, vel prosit communitati, quæ pœna *tali* reo debeatur, et ita porrò. —

Res autem aliter sese habere non poterat; quia enim fertur pro cunctis cunctorum locorum et temporum hominibus, debet abstrahere ab *hic et nunc*, nempe a personis, locis et temporibus, nec nisi *communia et generalia* præcipere.

2° *Non est satis nota.*

Cognoscuntur quidem primaria ejus principia et proximæ conclusiones, sed hominum plerosque fugiunt ejus remotæ conclusiones, quanquam sint certi momenti. Eæ porrò conclusiones seu dispositiones particulares quas præscribit legislatorum ratio, leges humanæ appellantur. — Appositè Tullius : « *Initium juris est ab naturâ profectum; deinde quædam in consuetudinem ex utilitatis ratione venerunt : postea res et a naturâ profectas et a consuetudine probatas legum metus et religio sanxit.* » (*Rhetor.*, l. II, *De invent.*, c. 53).

3° *Non est sufficienti sanctione prædita.*

Etenim vindex ejus diceretur vel Deus, vel conscientia, vel hominum opinio. — At Deus, his in terris, potiùs misericordiam quàm judicium exercet, et vix aliter ac per cujusque conscientiæ testimonium hortatur vel minas intentat. — Conscientia verò satis debile vinculum hominibus ad vitia pronis; debilius adhuc populorum opinio, quæ cæteroquin non semper veritatem præ se fert.

Necesse est igitur ut legi naturali humanæ quædam adjiciantur leges, unde mali pœnarum metu a vitio cohibeantur, non violent bonorum pacem ac jura, et ipsi forsitan ita adducantur ad faciendum voluntariè quæ prius metu solo implebant. (Cf. D. Th., 1^a 2^æ, q. 95, a. 1, c.).

56. Corollarium. Attamen *principi loco* habere oportet leges humanas condi non debere, nisi quas necessitas vel magna postulet utilitas, et pro criterio accipiendum est illud notissimum : *Plurimæ leges, pessima Respublica* (1).

(1) « Nous avons en France plus de lois que tout le reste du monde ensemble : « *Ut olim flagitiis, sic nunc legibus laboramus.* » (Tacite, *Annal.*, III, 13; Montaigne, *Essais*, I, 25).

II. De materia legum positivarum.

Quatuor magni momenti principia statuere licet circa materiam legum positivarum.

57. *Principium 1um* : *Nulla positiva lex adversari potest legi naturali, nec ulli alteri legi divinæ.* Patet ex probatis supra (n. 54).

58. *Principium 2um* : *Lex humana nec omnes actus virtutum præcipere, nec singula vitia cohibere debet.*

PROB. 1^a PARS. Etenim lex humana ordinatur ad bonum commune; non omnes igitur omnium virtutum actus præcipere debet; sed illos duntaxat qui ad bonum commune aliquo modo pertinent. — Et quia hominum ordinat communitatem, iique secum per externos actus communicant, circa *externos actus propriè occupatur.*

PROB. 2^a PARS, quia, ut ait D. Thomas, lex « humana ponitur multitudini hominum, in quâ major pars est hominum « non perfectorum virtute. Et ideo lege humanâ non prohibentur omnia vitia, a quibus virtuosi abstinent, sed solum « graviora, a quibus possibile est majorem partem multitudinis abstinere, et præcipuè quæ sunt in *nocumentum* « aliorum, sine quorum prohibitione societas humana con- « servari non posset : sicut prohibentur lege humanâ ho- « micidia, furta, et hujusmodi. » (1^a 2e, q. 96, a. 2, c).

Attamen, ut meritò fert principium juris : *Non omne quod licet honestum est; nimirum quod tolerat lex humana non ideo probat, ac propterea non per legem moralem licet quidquid per legem civilem licet.*

59. *Principium 3um* : *Lex humana opportuè versari potest circa legis naturalis quædam præcepta, sive non satis nota et determinata, ut manifestius declarentur; sive etiam explicita et manifesta, ut strictius serventur, appositâ sensili sanctione.* Patet ex dictis de necessitate legum positivarum (n. 55).

60. *Principium 4um* : *Divinitus poni potest lex aliqua supra legem naturalem; quia, volente Deo, possunt homines ad finem supernaturalem evehi ac dirigi.* (*Cosmol.*, n. 55).

61. *Corollarium.* Varias legis positivæ dotes sive præcipuas, sive secundarias præclare describit Isidorus : « Erit lex « honesta, justa, possibilis, secundum naturam (eorum qui- « bus imponitur), secundum consuetudinem patriæ, loco « temporique conveniens, necessaria (ad removenda mala), « utilis (ad consecutionem bonorum), manifesta quoque, « ne aliquid per obscuritatem in captione contineat, nullo « privato commodo, sed pro communi utilitate scripta. » « (*Etymol.*, l. 5, c. 21).

ARTICULUS II

De normâ subjectivâ moralitatis.

62. Quatuor pertinent ad normam subjectivam moralitatis adæquatè sumptam, scilicet : 1° libertas, quæ est ejus proxima conditio; 2° ratio, quæ illius principia cognoscit; 3° conscientia, quæ illa applicat agenti; 4° principia ipsa quibus dirigi debet conscientia.

§ I. — De libertate, quatenus est proxima conditio moralitatis.

63. *Status quæstionis.* In Anthropologiâ (n. 135-158), voluntatis objectum et naturam, necnon libertatis notionem et existentiam datâ operâ declaravimus. Ethica autem de libertate non agit, nisi quatenus est conditio moralitatis actuum humanorum. Ut enim jure notat Angelicus, « ibi incipit ge- « nus moris, ubi primò dominium voluntatis invenitur. » (In II Sent., dist. 24, q. 3, a. 2, sol.).

64. *Assertio* : *Ut actus moralis et imputabilis sit agenti, debet esse liber tum a necessitate, tum a coactione.*

Ut actus aliquis sit moralis et imputabilis agenti, necesse est ut agens illius habeat dominium. Sed homo in tantum habet dominium sui actûs, in quantum eum eligit suumque facit : quod est agere liberè. Porrò, ut homo liberè agat, oportet ut ab actu suo temperare possit et neque vi extrinsecâ, neque necessitate internâ determinetur.